

‘Door tranenwaasje heen de kroniek van Hugo Borst gelezen, wat schrijft hij lief over zijn dementerende moeder.’

Miranda van Gaalen

‘Ik denk dat menige vader of moeder jaloers is op de aandacht en liefde die Hugo zijn moeder geeft. Een diepe buiging voor hem.’

Gemma van der Kooij

‘De manier waarop hij schrijft, getuigt van veel respect en liefde.’

Annemiek Aalders

‘Het is zó herkenbaar. Wat ben je getalenteerd als je dit zo mooi kunt verwoorden.’

Kees Ferme

‘Voor de openhartige en diep ontroerende kroniek over zijn dementerende moeder verdient Hugo Borst alle lof.’

Henk Westbroek

‘Aanrader: de verhalen van Hugo Borst over zijn moeder, prachtig in-kijkje in het leven van een mantelzorger.’

Ruud den Haak

‘Elke week lees ik over Hugo Borst zijn moeder. Elke week raakt het me.’

Helen Oosterhuis

‘Hugo Borst, hoe haalt u het in uw hoofd om zo iets verdrietigs en in-tiems te delen met duizenden mensen?’

Dorry Aarts-Dreese

‘Ik was altijd al gecharmeerd van Hugo Borst, zijn recht-voor-zijn-raap-uitspraken en voetbalwijsheden. Chapeau om op zo’n indringende manier over demencie te schrijven.’

Dick Jeremiase

‘Zijn eerlijke en open notities zijn triest, maar ook troostend.’

A.M. Harcksen-Voorwald

‘Bijna moeten grienen in een volle koffietent om het stuk van Hugo Borst over z’n moeder en alzheimer.’

Temon Kooistra

‘Ik heb niks met Hugo Borst, maar zijn column over zijn moeder komt elke week weer binnen.’

Tanja

‘Prachtig, ontroerend en indrukwekkend.’

Hedy van den Berk

‘Hugo Borst zet echt voortreffelijk en herkenbaar neer wat er gebeurt bij mensen met dementie. Zijn stukken raken je. Ze kunnen als voorbeeld dienen voor mensen die een familielid hebben bij wie het geheugen achteruitgaat.’

Heleen Wagenaar

‘Geweldige, heel erg herkenbare stukjes van Hugo Borst. Graag nog heel lang doorgaan. Tranen.’

Eric Bax

‘Zo hartverscheurend herkenbaar!’

Ellen van Dorssen

‘Een steun voor mensen die dit proces in hun omgeving ook meemaken.’

Niek Stevens

‘Aandoenlijk en verdrietig.’

Martine van de Velde

‘Alle trieste problemen en worstelingen die ik in de column van Hugo lees zijn zo herkenbaar.’

Els Krijgsman

‘Hugo Borst beschrijft het op een bewonderenswaardige manier: gevoelig, helder, mooi en onverbloemd.’

Ronald Koopman

‘Ik hoop dat Hugo ons nog lang over zijn moeder mag vertellen.’

Monika van den Tillaard

HUGO BORST

Ma

Lebowski Publishers, Amsterdam 2015

© Hugo Borst, 2015
© Lebowski Publishers, Amsterdam 2015
© Omslagfoto: Margi Geerlinks
© Fotografie binnenwerk: Margi Geerlinks
Foto auteur: © Lenny Oosterwijk
Omslagontwerp: Dog and Pony, Amsterdam
Typografie: Perfect Service, Schoonhoven

ISBN 978 90 488 2670 4

ISBN 978 90 488 2671 1 (e-book)

NUR 400

www.lebowskipublishers.nl

www.overamstel.com

OVERAMSTEL

uitgevers

Lebowski is een imprint van Overamstel uitgevers bv

Alle rechten voorbehouden.

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke wijze ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

‘Dat er een vergeten bestaat is nog niet bewezen: wat wij weten is alleen dat de herinnering niet aan onze macht is onderworpen.’

Uit: Friedrich Nietzsche, *Morgenrood*

‘De mens verrotte waar hij bij stond.’

Uit: Heere Heeresma, *Geef die mok eens door, Jet!*

GROEN KNOPJE

Al een paar maanden gaat de telefoon 's avonds rond een uur of zeven: ma krijgt de tv niet aan.

'Zit de stekker erin?'

'Eh, ik geloof het niet.'

'Die hoeft je er niet uit te trekken, ma.'

'Jawel. Dat moet toch altijd?'

'Doe de stekker er maar in.'

'Maar als het gaat onweren?'

'Dan haal je 'm eruit. Maar het gaat vannacht niet onweren. Echt. Ik heb net de weersverwachting gehoord.'

Ze legt de telefoon neer. Gestommel. Ze zegt wat, waarschijnlijk tegen zichzelf, ik kan het niet verstaan.

'Ma?'

'...'

'Ma-ha! Joehoe!'

'Zo, hier ben ik weer.'

'Heb je de afstandsbediening?'

Ik hoor dat ze de telefoon weer neerlegt, maar ze is sneller terug dan verwacht. Dat valt mee.

'Druk eens op de groene knop, ma.'

'...'

'Ma?'

'Er gebeurt niks.'

Ik hoor een piepje. Onhoorbaar voor haar slaak ik een

zucht. Ongelofelijk. Ze krijgt het weer voor elkaar.

‘Ma, je drukt op het groene knopje van de telefoon. Je moet...’

‘Ach ja.’

‘Druk maar op dat groene knopje van de afstandsbediening.’

‘Er gebeurt niks,’ zegt ma en ik hoor het begin van wanhoop. Het zou niet de eerste keer zijn dat een poging om de televisie aan te zetten haar aan het huilen maakt.

‘Eén keer drukken, ma. En dan moet je even wachten. Het duurt namelijk best lang voordat de tv reageert. Dus niet twee keer drukken, want dan gaat ie weer uit.’

Godzijdank. Ik hoor de tv aangaan.

‘Zet hem op Nederland 1, ma. Druk maar op het knopje met de één. *De Wereld Draait Door* is bezig en straks krijg je het *NOS Journaal* en daarna *Tussen Kunst en Kitsch*, dat is leuk.’

Het is volbracht.

‘Kom je nog langs?’

Ik was al bang voor die vraag. ‘Ik kom morgenmiddag, ma.’
Stilte.

‘Vanavond komt er nog iemand van de thuiszorg.’

Stilte.

‘Zet je een bakkie koffie voor jezelf? Je moet goed drinken, hoor.’

Ik ken haar. Ze is teleurgesteld, ik hoor het aan de fluisterende manier waarop ze ‘ja’ zegt.

Dan verbreekt ze zonder gedag te zeggen de verbinding.

OCHTENDRITUEEL

We zitten op de zwartleren bank. Ma wijst naar Tijger die in een straal zon ligt.

Ik weet precies wat ze nu gaat zeggen.

‘Kwam ie weer vanmorgen.’ Ze kijkt bozig naar de kat.

Elke ochtend, ergens tussen vijf en zeven, springt Tijger op ma’s bed ter hoogte van het hoofdkussen. ‘Dan schrik ik toch zo.’

‘Dat snap ik,’ zeg ik. ‘En?’

‘Ik heb gezegd: ga je gauw weg!’ De klemtoon ligt op ‘ga’ en ‘gauw’. ‘Je denkt toch niet dat ik om vijf uur mijn bed uit ga om die kat eten te geven?’

Soms doet ze het wel. Als Tijger zich op een christelijker tijd meldt. Daarna gaat ma nog even terug naar bed.

Ze zegt verontwaardigd: ‘Elke ochtend. Dat is toch verschrikkelijk?’

‘Het is een raar beest, ma.’

Ma zwijgt.

Ik denk: gelukkig gebeurt er af en toe nog wat in dit huis.

VLEES

Ma komt uit een arbeidersgezin uit Crooswijk. Ze was een nakomertje, haar moeder was bij de geboorte zevenenveertig jaar. Aanvankelijk was alleen meneer pastoor blij met Johanna.

Mijn moeder, die zich Joke noemt, groeide op tijdens de crisis in de jaren dertig. Op vrijdag werd er vis gegeten en één keer per week kreeg ze drie dobbelsteentjes vlees. Vader kreeg het grootste stuk op zijn bord, hij moest de volgende dag weer hard werken. Hij timmerde onder andere aan de fietsroltrappen in de Maastunnel in Rotterdam.

Mijn moeders vader had zich tegen de katholieke kerk gekeerd, maar de rest van het gezin (moeder, zes dochters en een zoon) bezocht de mis. Mijn moeder was een deugdelijk meisje. ‘Als ik moest biechten, had ik niks. Ik verzon dan maar een lichte zonde. Met tien weesgegroetjes kwam ik er vanaf.’

Op haar twaalfde kon ze naar de mulo, maar ma ging haar beste vriendin achterna die de Huishoudschool deed. Later had ze daar spijt van. In haar tienerjaren is ze intellectueel amper uitgedaagd. Jammer, want ze was een enorme lezer. In haar boekenkast staat *Het Boek voor de Jeugd*, de editie uit 1938. Laatst las ik er een beginregel van een gedicht uit voor. Mijn moeder maakte het af, zonder haperingen.

Ach, die heerlijke boekenkast vol Nederlandse literatuur in haar huiskamer. Elsschot, Reve, Hermans, Vestdijk, Haase,

Blaman, 't Hart. Ze heeft elk boek verslonden en herlezen. Maar nu is er de klad in gekomen. 'Het lukt niet meer,' verzucht ma als ik haar een glas witte wijn heb ingeschonken. 'Ik kan niet meer onthouden wat ik lees.'

Mijn oog valt op een boek van Harriët Freezer. Wie kent die huis-, tuin- en keukenfeministe nog? Mijn moeder was dol op dat soort vrouwen. Ma was geen Dolle Mina, maar op verjaardagen scheelde het soms niet veel. Dan zei oom Huib veel te vroeg op de avond en akelig dwingend tegen tante Klazien: 'Kom op, panter. We gaan!' Mijn moeder antwoordde dan venijnig: 'Zie je niet dat ze net een sigaret heeft aangestoken? Gewoon blijven zitten, Klazien.'

Op zulke avonden was ma in de huiskamer, die blauw zag van de rook, de scherpste van allemaal. Met een Pall Mall-filter tussen haar slanke vingers geklemd, verdedigde ze een brutaal kinderboek van Annie M.G. Schmidt, sprak begeesterd over de laatste theatershow van Jasperina de Jong en liep te hoop tegen mijn aardige maar conservatieve ooms.

Ineens herinner ik me ma's schaterlach tijdens zo'n verjaardag. Zo'n lach hoor ik al jaren niet meer. Een zeer vrolijke noot uit een vervlogen decennium. Jazeker, ma dronk wijn of sherry of vermout, maar nooit te veel. Ik heb haar nooit aangeschoten gezien. Ze had altijd alles in de gaten, was altijd in control. Die tijd is voorbij.

Hoewel, net zegt ze: 'Er zit een scheur in je spijkerbroek.'

Ik zeg: 'Dat hoort zo.'

Ma, zelf nog altijd onberispelijk gekleed: 'Ben je zo naar je werk gegaan?'

'Zeker.'

'Belachelijk.'

Op haar herinneringen aan armoede krijgt meneer Alzheimer geen grip.

KRUIS (1)

‘Mooi,’ zegt ma.

Ze wijst naar het gouden kruis dat aan een gouden kettinkje om mijn nek hangt.

‘Zou je ’m zelf weer willen dragen?’

‘Nee hoor,’ zegt ze glimlachend.

‘Je hebt toch geen spijt dat je ’m cadeau hebt gedaan?’

‘Welnee. Hij staat je goed.’

Mijn vader gaf deze ketting met kruis aan mijn moeder toen ze op Kreta vakantie vierden, zo rond 1970. Mijn moeder droeg ’m heel vaak. Omdat ik altijd heb gezegd dat ik ’m zo mooi vond, kreeg ik ’m toen ik vijftig werd. Het kruis is voor mij van religieuze betekenis ontdaan. Het is fijn om iets te dragen wat jaren om mijn moeders hals hing.

ENG

‘Ik vind het eng,’ zegt ma in haar stoel voor de tv.

Het is zondagavond. Na *Langs de Lijn* ben ik nog even naar de Robert Kochplaats in Rotterdam-Ommoord gereden voor een kop koffie. Dat vindt ze fijn, want haar avonden zijn lang en leeg.

We kijken samen naar *Miljoenenjacht*. Een deelnemer moet kiezen: als hij stopt, verdient hij anderhalve ton, maar als hij doorspeelt, kan hij vijf miljoen verdienen – of helemaal niks, dat kan natuurlijk ook.

‘Ik vind het eng,’ herhaalt mijn moeder.

Er is veel dat haar tegenwoordig angst inboezemt.

Onweer.

Takken die zwiepen in de wind.

Zal Tijger niet van het balkon vallen?

Als de telefoon gaat, of de deurbel, schrikt ma.

En de stekkers in de stopcontacten, die zijn ook eng, die trekt ze eruit, het liefst allemaal.

‘Niet die van de telefoon, ma, anders kunnen we elkaar niet meer bellen.’

DIAGNOSE

Mijn vader ging vervroegd met pensioen. Dat kon nog in de jaren tachtig. Mijn ouders hebben er samen drieëntwintig jaar van kunnen genieten. Er kwamen drie kleinkinderen, Debbie, Tessa en Charlie. Mijn moeder las, breide en kookte. En ze zorgde geweldig voor haar oudere zussen. An, Gré, Jos en Leny, ze werden een voor een rond hun vijftachtigste dement, net als hun broer Piet die in Denemarken woonde.

Mijn vader haalde ma's zussen op zondagmiddag op uit het verpleeghuis. Afwezig zaten ze naast mijn moeder op de bank. Ma sloeg een fotoalbum open. 'Weet je nog, An?' Als haar zussen weer weg waren, verzuchtte mijn moeder: 'Als dat mijn lot maar niet wordt.'

Helaas, ze had een voorzienige blik. Bijna vijf jaar na de dood van mijn vader constateerde een geriatr bij haar 'een dementiële ontwikkeling van het type Alzheimer'.

Samen met de mensen van de thuiszorg proberen mijn broer en ik ma zo lang mogelijk zelfstandig te laten wonen.

KOFFIE

Daar zitten we weer, ma in haar grijze stoel, ik op de zwartleren bank. Tijger ligt op een dekentje naast me.

‘Bakkie koffie, ma?’

‘Neem jij ook?’

Als ik op bezoek ga bij ma, kijk ik uit naar de kopjes koffie die ik ga zetten. Het is het ritueel, denk ik. De koffie zelf kan het niet zijn.

Na de aanschaf demonstreerde mijn vader het Senseo-apparaat. Water in het reservoir, op het middelste knopje drukken om het te laten koken, twee pads in het tweepersoonshouderdje stoppen, dan op het rechterknopje drukken. Ik vond de koffie niet lekker. ‘Waarom kopen jullie geen beter apparaat?’

‘Hoezo?’ Ik bespeurde verontwaardiging. Mijn ouders vonden het prima koffie.

Bij dat ouwe Senseo-apparaat moest je op een gegeven moment hard duwen op het bovenstuk. Dat ding kreeg kuren. Het apparaat begon te lekken. Pa was een halfjaar dood. Alles gaat stuk, dacht ik. Na pa ook pa’s dingen.

Mijn broer kocht een nieuw Senseo-apparaat. Hij had het bij ma geprobeerd, een apparaat dat betere koffie garandeert. Maar ma was tevreden met de Senseo Dark Roast die ze jarenlang met mijn vader had gedronken. Of het kon haar gewoon niet schelen dat er betere koffie bestond, ze zou het toch niet proeven, gewoon, omdat haar leven aan glans had verloren.

Ma is inmiddels weer een Senseo-apparaat verder. Ik ben Senseo gaan waarderen, soms zelfs de smaak. Het moet de gezelligheid zijn. Mijn moeder en ik. Banketbakkerskoekje erbij. Tijger spinnend op de bank.

‘Lekker, ma?’

Ze haalt haar schouders op.

TREK

De dunste stem voorstelbaar.

‘Wat zeg je, ma?’

‘Waarom komen jullie niet? Ik zit te wachten.’

‘Het is twaalf uur, mama, het is nacht.’

Ik druk de hoorn tegen mijn oor.

‘Maar jullie zouden me ophalen. Ik zit al heel lang te wachten.’

‘Ma, dat kan toch niet. Het is middernacht. Je moet naar bed. Wij gaan ook naar bed. We komen morgen weer. Om twaalf uur. Lunchen. Zal ik lekker kibbeling voor je kopen?’

Twaalf uur later leg ik een zak gebakken vis op tafel. Van het nachtelijk telefoongesprek weet mijn moeder niks meer. Een paar weken geleden was ze nog argwanend als ik haar over zo’n voorval vertelde. Ze ontkende het stellig, soms ouderwets temperamentvol. Nu zegt ze: ‘Heb ik dat gezegd? Dat ik zat te wachten? Raar hè? Ik weet er niks meer van.’

Ik wijs op de kibbeling. ‘Heb je honger, ma?’

Venijnig: ‘Je moet “trek” zeggen. Honger had je in de oorlog.’

‘Heb je trek?’

‘Nee, ik heb nooit meer trek.’

Dat klopt. Dat heeft de geriater verteld toen ik met ma op consult was. Wie dementeeert of alzheimer heeft, krijgt minder prikkels. Qua eten is dat niet zo’n ramp, want ouderen hebben niet veel calorieën nodig. Maar dat de prikkel om te drinken

verdwijnt, is wel gevaarlijk. Wie te weinig drinkt, droogt uit. De geriater, de huisarts, de mensen van de thuiszorg, ze hebben ons op het hart gedrukt om ma zo veel mogelijk te laten drinken.

‘Neem een slokkie, ma.’

‘Ik mis je vader zo.’

Ik knik.

‘Hij had me kunnen helpen, hè?’

Ik knik en zie hoe mijn moeder een stukje kibbeling aan haar vork prikt en traag naar haar mond brengt. Ze kauwt en staart.

BOODSCHAPPEN

Mijn vader had me gevraagd om vrijdagmorgen rond halfelf naar de Robert Kochplaats te komen. Daar stond de bruine boodschappentrolley waarvan ik voortaan gebruik zou gaan maken al klaar.

‘In het voorvakje zit een munt van 50 cent voor het winkelwagentje,’ legde mijn vader uit. ‘Die moet je er altijd in laten zitten.’

In zijn auto op weg naar de Plus zei hij: ‘Let goed op straks, want zo leer je de artikelen en merken van je moeder alvast kennen.’ Hij vond dat ik de auto de week erop moest laten staan. Ik kon dat stuk makkelijk lopen met mijn jonge benen. Dat had hij jarenlang ook gedaan met zijn rotheup.

Het was zomer, het regende licht. Toen hij uitstapte, werd hij vriendelijk begroet door een man. Toen hij een winkelkarretje pakte, zei een vrouw: ‘Dag meneer Borst.’ Dat ging de hele tijd zo door. ‘Dag meneer Borst.’ ‘Hoe maakt u het, meneer Borst?’ Andere mensen knikten of glimlachten naar mijn vader, als ze een hoed hadden gedragen, hadden ze de rand even aangetikt. Mijn vader zei steeds allerhartelijkst gedag terug of hij maakte een joviaal gebaar.

Hoewel hij veel werd herkend vond ik het intiem om samen boodschappen te doen. Nu nog meer dan toen, denk ik.

Ik zie nog voor me hoe pa liep. Goh, dat twee centimeter beenlengteverschil zo’n enorme slag in zijn wiel kon slaan. Hij

stond erop het winkelwagentje zelf te duwen. Ik begreep eerst niet waarom. Maar dat ding bood hem houvast. Hij liet het karretje alleen los om artikelen te pakken. Ik zag zweetdruppeltjes op zijn voorhoofd staan.

Pa werkte mij die vrijdag officieel in; het tillen was hem echt te zwaar geworden en bovendien stond hem een pittige chirurgische ingreep te wachten. Direct na de operatie zou boodschappen doen zeker niet lukken, dus mijn vrouw Karina en ik beloofden het voortaan op ons te nemen. Dat luchtte mijn vader op. Zijn dienstbaarheid aan mijn moeder was groot, zo niet onbegrensd.

Mijn vader hoopte dat ik net zo boodschappen zou doen als hij deed. Die hoop, een eis was het niet, bevreedde me, omdat hij me nooit iets had opgelegd. Anders dan ma gaf hij me vrijblijvende adviezen en als ik die in de wind sloeg, nam hij daar geen aanstoot aan.

Zo niet die vrijdag. Het boodschappenlijstje dat hij me in handen had gedrukt, getuigde van militaire precisie. De producten stonden in de volgorde van de ideale looproute door de Plus in winkelcentrum Binnenhof in Ommoord. Op de een of andere manier vond ik dat poëtisch.

Ook de caissière zei mijn vader persoonlijk gedag. Hij groette haar terug op de wijze waarop hij dat die dag bij iedereen had gedaan: hartelijk, uit de grond van zijn tot op de draad versleten hart. Dat de conditie ervan zo slecht was, wisten we op dat moment niet.

Ik was druk bezig zijn schitterende hartelijkheid goed in mij op te nemen. Ik vond het wonderlijk. Gedag zeggen is in de kern een alledaagse, routinematige handeling. Maar mijn vader maakte mij die dag inzichtelijk dat het ook anders kan. Hij begroette in de Plus mensen alsof hij oprecht blij was ze

weer te zien, met een warmte die je in de grote stad niet meer ontmoet.

Bij onze terugkeer met de gevulde boodschappentrolley vond ik mijn moeder aan de strenge kant. Mijn vader had te veel gehakt meegenomen voor twee personen. Terwijl zij hem vermanend toesprak, snapte ik de ernst waarmee mijn vader zich had gekweten van mijn inwijding. Ma was kritisch en veeleisend, ze verdroeg improvisatie slecht. Pa had me die vrijdag willen zeggen: maak er geen potje van, neem het boodschappen doen niet te licht op, je moeder pikt dat niet.

Zes dagen later moest hij onder het mes. De ingreep slaagde, maar zijn hart was niet sterk genoeg. Hij raakte in coma. Twaalf dagen na mijn officiële inwijding stierf hij.

Sinds de dood van pa doen mijn vrouw en ik om beurten boodschappen voor mijn moeder. Het laatste jaar is ma's boodschappenlijstje met de week onvollediger geworden. Toen het bibberig beschreven papiertje nauwelijks nog houvast bood, zijn we zelf het lijstje maar gaan samenstellen, ma's oorspronkelijke voorkeuren indachtig. We kijken in de koelkast, we kijken in de voorraadladen, we kijken in de kast waar de lekkernijen staan. We maken de balans op.

Zo goed als mijn vader boodschappen deed, heb ik het nooit gedaan, maar ik heb er nooit een potje van gemaakt. De mensen die mij onderweg groeten zeg ik hartelijk goedendag, zelfs op slechte dagen.

Als ik de afgelopen jaren met de bruine boodschappentrolley terugkwam, was ik altijd een beetje bang voor ma. Of nou ja, bang... Ik hoopte dat ik de goede artikelen had gekozen, dat ik niets was vergeten. Een op de vijf boodschappendagen kwam ma scherp uit de hoek. Maar de laatste maanden heb ik

geen kritiek meer gekregen. Ma is het overzicht kwijt, denk ik. Ze bergt sommige levensmiddelen ook op andere plaatsen op dan ik van haar gewend ben. Onlangs vond ik de kattenbrokjes bij de grotemensenkoekjes in het keukenkastje en Becel in de voorraadla.

